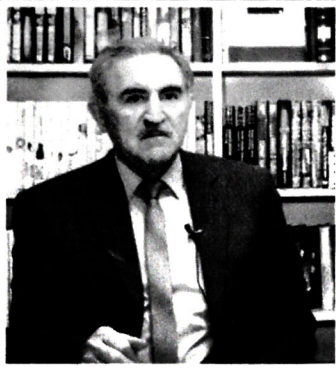

Qəşəm İSABƏYLİ

PEŞMANLIQ

– Əmi, sərhədlər açılan kimi səni Təbrizə apacağam. Onda ki, adına “umacaq”dan başqa bir şey düşməyən bu şirin vədəyə nəinki Məmməd, elə özümü də arxayın salmışdım. Baxmayaraq ki, bizə qismət olacağına güman yeri olmayan arzularımızdan idi bu.

Dünyanın işini bilmək olmazmış – sərhədlər də açıldı, Məmmədi də Təbrizə apardım. – Xalq şairi Söhrab Tahir “Seçilmiş əsərləri”nin növbəti cildini oğlu Tahir ilə nəşriyyatımıza gətirəndə bu söhbəti eləmişdi. – Məmməd Təbrizi görəndə peşman oldu. Dedi. – Gözüm böyüdü.

– Adı gələndə ürəyi atlanan şair qardaşımı Təbriz dükən-bazarıyla, ticarət köşkləriylə, şidirdi alış-verişləylə qarşılayırdı. Məmməd ayaq saxlayıb üzümə baxdı:

–Əmi, bəs Təbriz hamı?!...

30 dekabr 1967-ci il.

Götür-qoy eləyəndə gördüm Məmməd Arazla bəzi doğmalığımız da varmış.

Birincisi, hər ikimiz eyni fakültəni – coğrafiyanı bitirmişdik.

İkincisi, Məmməd Arazla cavankən dərs deyən və onun sevgisini qazanan mərhum pedaqoqlar – Məmməd Axundovla Məmməd Zülfüqarov ahl vaxtla-rında mənim də sevimli müəllimlərim olmuşdu.

Üçüncüsü, Məmməd Arazın da coğrafiyaçı olması ədəbiyyata yeni gələn, şöhrətə iştahlı cavan kimi sözlə özünə abidə qoymaq arzuma real nümunə idi.

Lap sonuncusu, Məmməd Arazın boynumda ən böyük haqqı, sözü bədii demək, orijinal qafiyələrlə demək, böyük mətləbləri az sözlə demək vərdişləri aşlamasıydı mənə. Bu, müəllim-sagird anlamında – üz-üzə, göz-gözü yox, ustad şairin poeziyasından görüb-götürmək mənasındaydı.

Bir dəfə Məmməd Arazdan söz düşmüşdü, görkəmli şair İlyas Tapdıq dedi: “Biz ədəbiyyat fakültəsini bitirənlər əl məktəbdə üyrəyimiz istədi-istəmədi proqrama daxil edilən yaxşı-pis nə varsa hamısını oxumağa məcbur idik. Məmməd Araz isə ürəyi istəyən kitabları oxuyub. Ona görə də yaxşı şairdi.”

Universitetə girdiyim 1967-ci ildə, dərslərimiz başlayandan az sonra elə ilk görüşümüzə də şair haqqında müqəddəs düşüncələrimə çat salan – hər şairi şair, hər kitabı kitab saymayan Məmməd İsmayılın az qala şübhəylə xəbər almışdım:

–Bəs kimi oxuyur?

–Resul Rzani, Əli Kərimi, Məmməd Arazı, – demişdi.

Səməd Vurğunun adını bu siyahıda görməyəndə, ürəyimdə narazı qalsam da, üzə vurmamışdım. Sonralar bu barədə ondan soruşanda: “Gözümüzdə

ədəbiyyata Səməd Vurğunla açmamış-sıq mөгər?!” – demişdi.

Məmməd Arazın ilk dəfə şeirlərini toplu halında gördüyüm kitabı “Ömür karvanı” oldu. Onda I kursda oxuyurdum. Kitabı aldığım günü elə onun ilk səhifəsində “əbədləşdirmişdim” – 30 dekabr 1967-ci il.

Kitab tezliklə təkcə mənim yox, tələbə dostlarım Ağaməhməd Səmərovun, Nadir Rüstəmovun, Nizami Hüseynovun, Telmanın və rəhmətlik Vaqifin də sevimlisinə döndü. Bu da səbəbsiz deyildi. Açıqı, kasıbın olanından yox, bizə lazım olandan – dadımlıq-doyumluq tapmağımız idi bu topluda. Burdakı şeirlər xəyal gücüylə hardansa, Məmməd Arazın öz diliylə deməmiş olsa, oğramb, oxşanıb araya-ərsəyə gətirilməmişdi. Şairin özünə təlqin etdiyi fikirlərdən də doğulmamışdı heç. Hay-küydən uzaq, bələgətdən uzaq, şirin çıxmasy üçün əruz avazına söykənməyən, bir sözlə mayası görüldüyümüz həqiqətlərdən tutulmuş əsərlər idi Məmməd Arazın yazdıqları. “Şəhərdən köçən təpə”ni, “Professor Güle məktub”u, “Əlvida, dağlar”ı, “Uçqun”u biz coğrafiyaçılar az qala xolla oxuyurduq.

Bu gün yaman məyus oldum,

Bu gün səhər –

Gördüm – şəhər kənarında

Bir təpəni sökürdülər...

Orda çoxlu cöl nanəsi,

Orda çoxlu xınalı daş...

Dayan bir az, dayan bir az,

Maşın yoldaş!

Belə deyimi, belə müjəziyə etmişdik axı! Məmməd Araz poeziyanı ruhlar, xəyallar, əlçatmazlıqlar aləmindən ayırır, göz görə, əl çatan, anlaşıqlı eləmişdi.

On illər keçsə də gəncliyimin “Ömür karvanı” bəzi sevimli kitablarımla çiyin-çiyində. Bu yazıya “bismillah” eləyəndə yenidən onunla həmsöhbət oldum – peşman eləmədi məni. Sanki nə yaşımin üstünə yazmış, nə də zövqümə payız yeli əsdirən zamanın əli dəyibmiş bu kitabla – həmin tərəvət, həmin həyəcan, həmin heyret... Hətta “Özümdən şikayət məktubu” şeirinin bu –

İşq sürəti var şair səsinin, Sənət dünyasının yaşıl donuyuq. Sevgilər, dostluqlar cazibəsinin Bəlkə də birinci Nyutonuyuq, misralarından sonra 44 il əvvəl yazdığım, açması özümə də sırr olan bir yozuma rast gəldim: “Nyutonun qanunu cisimlər üçündür. Məhəbbət üçün bir qanun var – F=f. m1.m2.r”

İndi ha baş sındırmaq, bu nə tənlikdi, bu nə tapmacadı, bu rəqəmləri hardan götürmüşəm, ifadə etdiyi mənə nədir? Rəhmətlik anam demişkən ha ələşəni küləşənə qatıram, ağılim bu sirrən gözüne çökən kor dumanı yarıb keçə bilmir ki, bilmir...

“Ömür karvanı”yla mənə doğmalaşan, rus şairi Sergey Yesenin sözünü desəm “canlı şair”lə harda tanış oldum, necə tanış oldum, bilməsəm də, bir fakt mənim üçün aydın idi ki, biz gənclər onda Məmməd Arazı daban-qamla izləyirdik. Onun qulaq qafiyələrini, obrazlı deyimlərini, orijinal ifadələrini adına şeir dediyimiz yazılarımızda ha ört-basdır etməyə çalışırıq, misralarımızda Məmməd Araz fikirlərinin bığsaqqalı görünürdü.

Biz cavanlar boynumuzda minnət teki hiss ediyimiz Məmməd Araz haqqınun özünü maddi olmasa da, axır ki, mənəvi ödəyə bildik – bizim “şeyird” adımız ona “ustad” deyiimi gətirdi.

GÖNC ŞAİR,

ALİM-ŞAİRLƏR...

Görək ki, səksəncinci illərin axırlarında, Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki BDU) rektoru olmuş mərhum akademik Şəfəyət Mehdiyev bədii əsərlər yazırdı. Hətta, görək ki, M.F. Axundov haqqında pyesi də nəşr edilmişdi. Bunu görən bəzi elm adamları – niyə o alim ola-ola bədi əsər yazır, biz yazmayaq?! – iddiasıyla bərk həvəyə düşmüşdülər.

Ədəbiyyata gəlmək istəyən alimlərin Ş. Mehdiyevlə fərqi o idi ki, mərhum akademik nəsr yazırdı, amma onlar, o cümlədən fakültəmizin iki alimi şairlik eşqinə düşmüşdülər. Bizim coğrafiyaçı alimlərin biri “Badamlı”, “Sirab” və s. kimi mineral bədi əsər eləmiş professor Əziz Əsgərov, o biri də Məmməd Axundov idi. Onda mən tələbələri ola-ola bu iki alimin gözündə onların qələm yoldaşı səviyyəsinə ucalmışdım. Bu da mənim üçün fəxr idi ki, heç kimi görməyə özünü borclu bilməyən Əziz Əsgərov məni uşaqların arasında seçir, hətta başını tərpətməklə birinci özü salam verirdi. Bir dəfə tələbə yoldaşımız Nadir idi, görək ki, Əziz müəllimlə aramızdakı bu səmimiyyəti görüb, gözlerini qıyıb diqqətlə üzümə baxıb, salyan ləhcəsiylə heyrləndi:

–Alə, öynən səni, nə yaxşı?!

–Qələm yoldaşığıq.

Mənəli-mənəli başını tərpətdi:

–Həəə...

Bir gün də Nadir o vaxtı məşhur “Kirpi” jurnalı əlində başılovlu otağa girdi:

–Baxın, şeirim çıxıb.

Doğrudan da jurnalda “Nadir Rüstəmov” imzasıyla bir neçə şeir verilmişdi. Elə bil ayıldım:

–Bu sən deyilsən! – Dedim.

–Necə mən deyiləm, adam-soyadım nədi?!

Nizami dedi:

–Nadir Rüstəmov.

–Deməli, mənəm.

–Bu Nadir Rüstəmov nazirdi, sən hardan oldun?!

–Güldüm.

–Canımçün, yaymışam Salyana, elə bilirlər şair Nadir Rüstəmov mənəm.

Onu da deyim ki, həmin naziri sonralar şairliyinə görə də işdən götürdülər. Əsətdiyimizə görə Heydər Əliyev deyib, qoy gedib şeirini yazsın.

Qeybətçil adamların sözü olmasın, onu deyirdim axı... Əziz müəllimlə Məmməd müəllimlə görüşürəm ki, herəsi bir dəfə şeirlərini də oxumuşdular mənə. Hətta professor Ə. Əsgərovun bir misrasının üçdəbirini hələ də yadımda təzə-təzə: “Zər-diba xətrinə...”

Günahkarammı, nəyəmmi, deyə bilmərəm, misranın ardı fikrimdə nəqs bağlaya bilməmişdi. O da yadımdadı ki, professorun qulaqlarımızın eşitməyə vərdis etdiyi “Zər-ziba” əvəzinə “Zər-diba” yazmasını, üzde “aqılana” başını tərpətməklə “ustadsayağı” təqdir eləməmə də, ürəyimdə gülmüşdüm – Əziz müəllim görünür ləzgi olduğu üçün dilimizi yaxşı bilmir.

Elə bu şübhəylə yataqçaxanaya qayıdıb, “Ərəb və fars sözləri lüğəti”ni açıb qabağıma qoyanda, çapış qalmışım – “bəzakli ipək” mənasını verən “diba” hə-qiqətən də varmış. Yanıldığımı özüm özümdə də olmuş olsa etiraf eləmişdim: “Deməli, dilimizi mən pis bilirmişim!”

Bir az quru, bir az adamı saymaz təsiri bağışlayan, yerində belə iş qayğılarıla baş-başa görməyə vərdis elədiyimiz Əziz müəllimdən fərqli həlim təbi-ətli Məmməd Axundovla

təkcə mənim yox, tələbə yoldaşlarıma hamısının ünsiyyəti vardı. Bir gün universitetin dəhlizində yoldaşlarımla söhbət elədiyim yerdə, kimsə qolumdan tutdu. Baxdım ki, Məmməd müəllimdi:

–Qəşəm, tapşırıq almaqla aran necədi?!

Gülməsədim...

–Birincisi, söz vermişdim ki, səni Məmməd Arazla tanış edim. İkincisi, özümün də işim düşüb ona. Bu məktubu al, bir də mənim bu şeirimi, apar ver Məmmədə. Salamımı da çatdır ona. Gör məni unutmayıb ki?!

Elə həmin günü öz şeirlərimi də müəllimin ikitabıya qatıb, daban aldım “Ulduz” jurnalına. Yolda birdən yadıma düşdü ki, qoy görüm Məmməd müəllim nə yazıb, bəlkə şair demiş “qətlim fərman” aparıram: “Məmməd, salam! Səni başqalarına tapşırıdığım kimi, bu cavan oğlanı da sənə tapşırıram, kömək elə. Mənim də şeirimi jurnalında verməyi unutmam.”

M. Axundovun “Səni başqalarına tapşırıdığım...” fikri, bu tapşırığın nə olub-olmadığını fərqi nəzərə almadan, mənə qaribə gəlmişdi: “Bax ey, Məmməd Araz boyda şairi də tapşırırsan olubmuş!”

Məmməd Araz, onda “Ulduz” jurnalının məsul katibiydi – məktub və şeirləri oxuyub, gülməsədi:

– Məmməd müəllim yaxşı kişidi, mənə salam deyərsən ona.

Yolda fikir məni götürdü – doğrudanmı Məmməd Araz Məmməd Axundovun, müəllimimiz olduğuna görə zəif şeirini çap edəcək?!

Bir neçə nömrədən sonra “Ulduz”-da mənim də atımın nalına gün doğdu: “Qızlar yaxşı bilər” şeirim bu gənclik məbədgahında böyükklər üçün çap edilən birinci əsərim oldu. Sonra mən bütünliklə uşaqlar üçün yazmağa keçdim. Çox-çox sonralar isə uşaq şeirlərim “Ulduz”-un səhifələrində özüm istəyəndən-istəyəndə boy göstərməyə başladı. Onda artıq jurnalın baş redaktoru ipək təbiətli şair Ələkbər Salahlı da idi.

Axır ki, Məmməd Araz nigarancılıqdan qurtardı məni – Məmməd Axundovun ikitabıydı “ərgənlik” (bu sözü də ilk dəfə ustadın şeirlərindən oxumuşdum) olmadıqdan baxtı açılmadı. Ürəyimdə böyük şairimə, müəllimimə mənəsis çizməqaraçılıqdan və güllüş obyektli olmadıqdan qurtardığna görə “coş sağ olun!” dedim. İnsafən M. Axundov da sonralar (əvvəllər bir-iki dəfə soruşmuşdu) day ikitabımdınlı adını tutmadı. Amma hərdən özünəməxsus təbəssümlə soruşardı:

–Qəşəm, Məmmədi görürsən?

–Bəli, Məmməd müəllim, sizə salam yollayır.

–Məndən də salam deyərsən.

–Salam göndərən sağ olsun!

Əslində, ədəbi orqanların qapısını yağır eləməklə aram olmadıqdan heç Məmməd Arazı da, küçədə-bacada təsadüfən rast gəlməseydi, görüb eləməyirdim və “Ulduz”-a da getməyirdim. Müəllimimin könlünü xoş etmək xatirinə, bizim Kürdəmirin Xələsə kəndində yalan əvəzinə işlədilan “uçurtma” (acıcı çıxarılmış yalan) danışırıdım. Nəinki coğrafiya və şeir müəllimlərim Məmmədlər, heç özüm də bundan ziyana düşmürdük. İki sevimli insan arasında “məhəbbət körpüsü”ydu qoruduğum.

(Davamı 3-cü səhifədə)

(Əvvəl 2-ci səhifədə)

TOFIQ BAYRAM... HÜSEYN ARIF...

Hər dən xatirələrdə saxlaya bildiyim uzaq keçmişlə baş-baş qalanda qor-rürəm, o vaxtlar Məmməd Araz yaradıcılığı tökcə oxucuların, ədəbiyyat həvəslı gənclərin marağında deyildi. Qələm yoldaşları belə səbrsizliklə onun söz deyəcəyi vaxtı, şeirləri çap ediləcəyi mətbu orqanı, nəşr ediləcək kitablarını gözləyirdi.

Ala-toran xatırına gəlir, görək ki, "Yazıçı" nəşriyyatındaydık, bilmirəm, menden başqa kimlər vardı orda, bir o yadımdadı ki, şair Tofiq Bayram da ordaydı. Onda T. Bayram "Yazıçı"nın baş redaktor müaviniydi.

Kimse əlindəki qəzeti açan kimi "Məmməd Arazın bir silsilə şeirini və-riblər" deməyini gördüm. Bayaq Tofiq Bayram həyəcana gəldi, "hani?" deyə yay kimi irəli dartıb, söz qala qəzeti həmin adamın əlindən, çəkib alıb, sözün haqqı mənasında gözüne təpəməyə başladı. Şeirləri oxuyandan sonra nə dedi, nə demədi, yadımda qalmayıb, amma fikirlə halda qəzeti qaytarıb, barmaqlarının arasında yanib qaralmış siqareti dodaqlarına aparanda, kötüyü qaldığını görüb, tullayıb, yenisini yandırdı. Tüstünü sinə dolu su sümürüb, sonra da başını dik qal-dırıb, ah çəkib, ürəyini boşaldırmış kimi uzun-uzadı havaya üfürdü...

Mərhum xalq şairi Hüseyn Arifin də Məmməd Arazla rəğbətinə görmüşdüm. Rəhmətlik o vaxtı çoxlarının həsrətlə arzuladığı "Jiquli" markalı bir maşın almışdı.

İndiki Fəvvarələr bağının girişində Hüseyn Arif idi, Məmməd Araz idi, özüm də təbii ki, ordaydım, başqa yazıçılar da vardı, sadəcə adları yadımdan çı-

dən böyük qələm dostları, "Məmməd"mi deyir...

Ancaq Söhrab Tahir "şair"i, "müəllim"i, "ustadı"nın rəsmiliyindən sıyrılıb, əvəzində, ədəbiyyat adamlarının dilinə deyilişin-ən doğmalıq duyulan bir "əmi" salmışdı. İlk "əmi" də özü olmaqla, bu "əmi"-nin ətrafında bütperestlikdənfilandan iraq balaca bir kult yaratmışdı.

Söhrab müəllim özü "əmi"-ləp peyğəmbəri olmasına baxmayaraq, tanıdı-tanımadı hamıya "əmi" deyirdi. Onu da deyim ki, bu müraciət onun dilində olduqca təbii səslənirdi. Lakin bir çox cavanlar Məmməd Arazla "əmi" deyirdi.

Cavan ikən Allahın rəhmətinə qovuşmuş Əyyub Sədiylə Pərviz Əliyev "əmi" sözünün gözüne az qala şingilim (keçmişdə qara saqqızı yumşaldıb, elastiki hala salmaq üçün ona vurulan maddə) qatırdılar. "Əmi" onların dilində elə yapışıqlı olmuşdu ki, "Məmməd"lə "Söhrab"ı ixtisara salıb, sadəcə "əmi" deyirdilər. Eşidən-bilən şübhəyə düşürdü – doğrudanmı Məmməd Arazla Söhrab Tahir bunların əmisidi?!

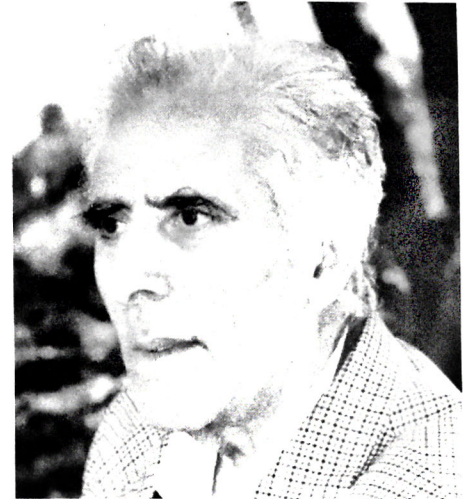
Burda özünütərifdən uzaq deyə bilərəm ki, mənim dilim "Məmməd müəllim"dən başqa ayrı sözə dönmürdü. Az qala hamının "əmi" çağırdığı Söhrab Tahirə də küyə düşüb "əmi" deyəndə, sıxılırdım. Bəlkə də heç demirdim.

Bir dəfə isə belə sıxıntılardan birini Məmməd Arazın bir məhəbbət şeiri yaşatdı mənə. Sanki onun halal məhəbbətinə əl uzatmışdım.

Tələbə yoldaşların sonradan danışdığı – "Yerşünaslıq" dərində (dərsin adını ona görə yazıram ki, qoy Məmməd müəllimin ruhu şad olsun, o da bu elmi dinləyib, oxuyub, imtahan verib) fənn müəllimi-miz rəhmətlik Şamil Kərimov, baxır ki, mühazirəni unudub, başı aşağı nəse bərk məşğulam. Qarşıma uzalı, dəf-tərdən yapışan əli görəndə, diksindim... Bir də baxdım ki, "Anadan, bacıdan gizlətdiklərim" (M.Araz) Şamil müəllimin əlindədi, özü də ağır ba-

tökülürdü. Həm şeir Nəriman müəllimlik deyildi, həm də onun yaşı bu şeirlik olmadığından "Tələtüm dənizində nicatım..."da məni lağ obyektinə çevirmək üçün səsinə verdiyi əruz avazı tərəvətdən düşdü... misranın dalını götürməyə nəfəsi çatmadı. Partiklən qurtarmağın bir yolu qalırdı – dəftər ovçu gülləsinə təş gəlmiş quş kimi birdən qabağıma atılıb, səyridi...

Az qala böyük bir biabırçılıqdan qurtarmağın sevincini yaşadım. Töyşümü dərib, köks dolusu nəfəs aldım. İndi fikirləşirəm, şəkərdi, stressdi, nədi, əslində belə hadisələrin üst-üstə yığılmasından ömrümüzə düşən ləkələrdi.

"MƏMMƏD ARAZA SÖZ VERMİŞDİM..."

xı. Cavanlığının gülü burnunda bədbəxt Arif də (H.Arifin oğlu – Q.I.) həmin "Jiquli"-siylə gəlib çıxdı. Hüseyn müəllim fəxrlə bir oğluna baxdı, bir maşına baxdı, bir yan-yürəsindəki dost-tanışa baxdı – üz-gözdən səvincə nuru oynayırdı. Maşına yaxınlaşıb üzünü Məmməd Arazla tutdu:

–Məmməd, otur, səni aparacağ!

Hamımızın bu təklifə müsbət cavab verəcəyini gözlədiyimiz Məmməd müəllim nədənsə "Yoox!" dedi. Hüseyn Arif nə illah elədi, Məmməd müəllim maşına minmədi...

Bu məşingördüsünün üstündən elə də vaxt keçmədi, bir gün Hüseyn müəllim qəzaya düşmüş ciyərparası Arifin yasına oturmali oldu.

"ƏMİ"-LƏR VƏ YA "HARDASAN, EY KÖNLÜMÜN BİRDƏNƏSİ..."

O uzaq keçmişdə bir cavanlar ürəyə yatmağı, qəlbə girməyi kor-korənə dərk eləsək də, yaltaqlığın nə olduğunu, necə olduğunu yaxşı başa düşmürdük. Bilmirdik ki, yaltaqlığın buynuzu, qulağı olmur – kiməsə şirin, xoşa gələn söz demək, situasiyadan asılı olaraq bəzən dönüb yaltaqlıq olur. Bu məlun haqqında nə bilirdikcəse ibtidai bilirdik. Fikrimizdə yaltaqlıq niyyəti olmadan, özümüzə xoş baxan qələm sahiblərinin yanında yerimizi yaxşı salmaq üçün ən azından onlara könüllərinə yatan sözlə müraciət etməyə çalışırıq.

Ən çox başına yığışdığımız isə, dərək rəhbərimiz, Ağacavad Əlizadənin istisna etsək, ikiydi – Məmməd Araz və Söhrab Tahir.

Rəhmətlik Ağacavad müəllim ustad idi, müəllim idi. Şeirlərimizi az qala söküb-töküb, yaxşısını, yamanını elə istəhlə təhlil edirdi, heyretə gəlməyə bilmirdik. Onda şeir yazırdımı, yazmırdımı, deyə bilmərəm, ancaq xeyli əvvəl, görək ki, 1964-cü ildə kitabla nəşr edilmişdi. Söz-söhbətindən belə anlamışdıq ki, Səməd Vurğun poeziyasının heybətindən qorxub, geri durmuşdu. Sonralar özündə cəsarət tapıb qələmi əlinə alanda isə, artıq şair demişkən, "yaş o yaş deyil"di...

Özümü də yaxın bildiklərimiz Məmməd Arazla Söhrab Tahir isə, iki doğma qardaş kimi bir-birindən ayrı təəvvür eləyə bilmirdik. Fərqli yaradıcılıq üslubu olan bu sənət adamlarının xarakterində balaca bir benzersizlik də vardı. Məmməd Araz fərqi-nə varmazdı ki, ona "müəllim"mi deyirlər, "şair"mi deyirlər, ya da sadəcə, əlbəttə tay-tuşları və özün-

xılarını dikib üzümə.

Bərk narahat oldum. Bu da səbəbsiz deyildi. Şamil müəllimin fakültəmizin dekanı mərhum Rizvan Piriyevlə nəyə görə arası xoş idi. Bilirdi ki, mənim bu pak ruhlu insanla (həyat yoldaşı atamın bibisi qızıydı – Q.I.) qohumluğum var. O da gözlerindən yayınmamışdı ki, dekanla qohumluğumu əldə dəstəvuz eləməyən (bu da rayonumuzun Beyi kəndində işləyən, qazaqlı mərhum Şəfqət müəllimin bizə doğnaladırdığı söz idi), iddianı uzaq sa-Kit bir tələbəyəm. İndi isə Şamil müəllimə hörmətsizlik eləmişdim – mühazirəsində, rəhmətlik Quba nə-nə demişkən, "Qumru" oxuyurdun (məşhur mərsiyyə şairi Qumru. Biz dərs kitabını qoyub, bədi ədəbiyyat oxuyanda, nənəm bizə açıqlanardı: "Bəsdi "Qumru" oxudunuz!". Şamil müəllim dəftəri gözüne tutub (cavan idim, xəcələtimdən yer yarıl-saydı, girərdim), qızıl-oğlanlı tələbə yoldaşlarımın qulağı eşidərdi oxumağa başladı:

Gözündən getməyir camalın sənin,

Köpəz bu yerlərdən hayana gətdin?!

Köpəzmi, Qoşqarmı oldu məskənin,

Yoxsa onlardan da o yana gətdin?!

Sonra da yanpörtü mənə baxdı:

–Kimdi bu?

Sual dolu nəzərlərimi zillədim üzünə – yəni, kim?

–Gözündən camalı getməyən?

Başımı aşağı saldım.

–Sən yazmısan?

–Xeyr, Məmməd Arazındı.

–Bəzi məsələlər olmasaydı mən səni Universitet-dən qovdurdardım... – dedi.

Rusca "podsoznaniya", Azərbaycanın "ərəb" türkcəsində "təhtəlsür", müasir anlamda "şüuraltı" bu hadisəni yazdığım gecəsi qoymadı kirpiklərim üst-üstə düş. Bu həqiqətpərəst kəşfiyyatçı nə az, nə azacıq düş 44-45-i bundan əvvəlki ayrı bir mə-qamı da yaşatdı mənə – onda bizi hidrologiyadan dərs deyən Nəriman adlı müəllimimiz Məmməd Arazın "Hardasan" şeiri üstə tutmuşdu mənə.

Hardasan, ey qəlbimin kimsənəsi, hardasan?

Hardasan, ey qəlbimin birdənəsi, hardasan?

Perişan çağların görünməz həmdəmi sən,

Tələtüm dənizindən nicatım – gəmi – sən...

Onda bu şeir parçası mənim əhval-ruhiyyəmin güzgüsü olmasa da, tələbə yoldaşlarımın, xüsusən də qızların bunları elə mənim əhval-ruhiyyəyə say-dıqlarını düşünür və Nəriman müəllimin ağır avazıyla zühura gələn hər kəlməylə başıma qaynar su

Zəng eşiyə vurulan kimi, tələbə yoldaşım Nadir cəld yaxınlaşıb qolumdan tutdu, belini büküb, başını bir az da qabağa uzadıb, əyləlib altından-üzümə baxdı:

– Alə, kimdi bu "hardasan?", öynən səni, bizə ni-yə deməmişən?! – Ha... ha... ha... – Qolumu buraxıb, çiyinimə bir şapalaq vurdu. – Vecüə də alma!

"BAĞIŞLASIN MƏNİ BƏZİ ORATORLAR..." VƏ YA ÜRƏK HƏBLƏRİ

Məmməd Araz haqqında fikirləşdikcə yadıma tə-zə-təzə məqamlar düşür. Sergey Yesenin dediai ki-mi "şairlik azarı"na tutulduğum vaxtlar idi, bir dəfə indiki Elmlər Akademiyası metrosu tərəfdən Univer-sitetə gedirdim, qəflədən yolun o üzüylə yeriyən Məmməd Arazı gördüm. Cəld tərəpənib, bərabərinə çatdım – az qala xəfiyyə ehtirasıyla onun hər hərəkətinə göz qoymağa başladım. Özümü elə unutmuş-dum ki, ayağımdan altında daş qalsaydı, yıxılırdım. Məmməd müəllim tələsi gəldirdi, görək ki, qol-tuğunda qovluq da vardı. Birdən əlini cibinə saldı, ağ (rəngi də yadımdadı), bir az da iri bir həb çıxarıb atdı ağzına. Fikirləşdim ki, üstündən su içmədən bu dərmanı necə udacaq Məmməd müəllim. Bu o vaxt-lar idi ki, ustad şairin öz ustadı Səməd Vurğuna ha-vadar misraları ədəbi aləmin əks qütübünü titrətmışdi:

"Bağışlasın mənə bəzi oratorlar,

Bu gecəyə bir azacıq əlavəm var...

Mən də şeirin xidmətçisi,

Mən də şeirin yiyəsiyəm,

Var sözümlə bir məzarın

Qulağına deyisiyəm.

...Tərif, tərif, səhnə dolu – yetməz sona,

Alqış, alqış! Az qaldı ki, tavan sına,

Sən gəlmədin bu axşama, səsin gəldi,

Səsin əzəl qulağıma həzin gəldi.

Sonra bir az nəfəsinə qüvvət gəldi,

Çox xəbislər elə bildi Səməd gəldi.

Ön sırada bürədlilər,

Ön sırada titrədlilər...

Lent qurtardı, nəfəs dərib, "ox" dedilər...

Məhz bu poetik kişilikdən sonra Məmməd Araz düşməni cəhəsinə döndü. Dişinə zəhər çökmüş hü-cumlar, namərd qisasalmaları, bunların canda-qanda qoyduğu sarsıntılar sonralar Məmməd müəllimin səhhətindən yan keçmədi. Göz açıb bir də gördük ki, ustad xəstələnib.

(Davamı var)